

Gündönümleri, Fırtınalar, Uçanlar ve Çiçek Açanlar

DOĞA DEFTERİ

Deniz Gezgın 1981'de İstanbul'da doğdu. Ege Üniversitesi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Bölümü'nü bitirdi. Mitos derlemeleri 2007'de *Bitki Mitosları* ve *Hayvan Mitosları*, 2009'da *Su Mitosları* adlarıyla yayımlandı. On yıla yakın *Metro Gastro* dergisine "Dünya Dönüyor" dosyası hazırlayarak mevsim ritüelleri ve yemeğin kültür tarihi konulu makaleler kaleme aldı. 2019'da *Doğa Defteri* adlı ajandayı hazırladı. Bunu *Doğa Defteri-Kuşlar* takip etti. 2021'de *Bitki Mitosları*, 2024'te *Hayvan Mitosları* gözden geçirilmiş ve genişletilmiş basımlarıyla okurla yeniden buluştu. İlk romanı *Abraz*'ın (2012) ardından 2017'de *YerKuşAğı*, 2023'te de *Gözler Kanatlar Çiçekler Kuyruklar* yayımlandı.

Deniz Gezgin'in
YKY'deki kitapları

Ahraz (2024)
Gündönümleri, Fırtınalar, Uçanlar ve Çiçek Açanlar
Doğa Defteri (2024)

DENİZ GEZGİN

Gündönümleri, Fırtınalar,
Uçanlar ve Çiçek Açanlar

DOĞA DEFTERİ

Deneme

Resimleyen:
Tuncer Erdem

YAPI KREDİ YAYINLARI

“Bizi buralardan tilkiyi ininden kovar gibi gönderecekler” deyip de dünyadan çekilen Cevriye Teyze’nin ve onunla birlikte giden tüm seslerin güzel anısına.

Büyük orman yangınının kül yatağında koştu-
ran dağ keçisi yavrularına, karanlığın içinde kı-
mıldayan hayata.

İçindekiler

İlkbahar • 11

Yaz • 31

Sonbahar • 45

Kış • 67

Sondeyiş • 83

Yerden Göğe Takvimi • 87

Ağır tohumları taşıyan kim, ökse otlarını ağzında yaşatan?

Ağaçları dünyada dolaştıran kanatlılar bütün canlılarla aynı sulardan doğmadılar mı?

Onların tarihi doğanın da tarihi, bulutların, rüzgârların ve mantarların, bütün yağmurların, denizlerin ve yürüyen otların, sesin ve ilk nidanın.

Takvim kuşu hüthüt, her gün yuvasına bir taş taşır, mevsimleri çevirmek için vakti başucuna koyar, ışığın boyunu taşın ağırlığında görür. Taşlar yuvayı doldurduğunda hüthüt de yola koyulur: Vaktidir turnaların yürüttüğü bulutlarla taşınan ilk yağmurların ama ondan da önce eğimlerde deliceler yeşerten sığırcık kuşlarının çekirdek sağanağı var. Ölmez ağaçlar böyle böyle köklenir. Ölülerin üstünü güz yapraklarıyla örten kızılgerdan, küçücük göğsünde dünyanın koca ateşini yashatır.

Doğanın zamanı geçişlidir, kendiliğinden akar. Bazı gün fırtınalarla açılır göç yolları, bazı gün sessizlikle. Havada kuş geçimi rüzgârları eserken, denizler yalıçapkınları için gündönümünde durulur. Doğanın çitleri yoktur, sınır boyları ya da boy sıraları. Rüzgârlar verir denizlere hayat soluğunu ve derler ki akkuyruksallayan kuşudur dünyada yaşama yer açan, kuyruğıyla suları süpürüp yeri yamalayan.¹ İşte ondan sonra boylanır eğrel-

1 Akkuyruksallayan (*Motacilla alba*), *Ainu halkı* başlangıçta yaratıcı tanrının bütünüyle su olan dünyaya yaşanacak yer açması için akkuyruksallayan kuşunu gönderdiğine inanır. Akkuyruksallayan dünya sularını kuyruğıyla döverek etrafa sıçratır ve açılan yeri yamalayarak düzler. Böylece suların arasında adalar meydana gelir. Daha sonra bu kuş burada yaşayacak insanlara âşık olmayı öğretir. Bu yüzden ona *tutku kuşu* da derler.

tiler, ormanlar sıklaşır, meyvelerin balından ipekkuyruk kuşları sarhoş gezinir. Zaman artık öyle bir zamandır ki ne sayılabilir ne de sahip çıkılır; sığmaz gün ışığına ses, geceye taşar. Yağarsa *yulaf* yağar, *çivgin* damlar.²

Takvimi başlatmak için kara bir kuş öter turuncu gagalı, onun şarkısı, üşüyen ne varsa bahara uğratar. Evsizler yelkovan kuşu³ kılığında dolaşırken yuvaları, baharın kuşların kanadında seyahat eden bir göçmen yolcu olduğu anlatılır. Yılan ağzındaki üçüncü taşı da çıkarmıştır demek: *Dünyanın Karnı Isınmış*.

Haşhaşlar çiçekte, fırtınalar baş döndürüyor. Yaz uykusu, etrafı dolaşarak canlıları unutuşa yatırıyor. Bu yüzden rüzgârları tozlu, yağmurları çamurlu. Ancak bundan sonra, öldü sandığımız ne varsa bir bir dirilecek.

-
- 2 Halk arasında fırtınayla yağın hızlı yağmurlara yulaf ya da çivgin/şivgin adı verilir.
- 3 Yelkovan kuşuna (*Puffinus yelkouan*), *yelyutan* da derler. Yelkovan kuşları toplu halde, suya kanatları değercesine teğet uçuşlarıyla tanınır. Suya vuran renkleri ışık çakımları doğurur. Bu yüzden yelkovan kuşunun bir adı da *yandıdır*. Dalga boşluklarında kayarcasına uçar. En can alıcı düşmanları olta iğneleri, balık ağıları, plastik atıklar ve deniz trafiğidir. Yelkovanlar İstanbul'un en eski sakinlerinden biridir. İstanbul Boğazi'nin bir yakasından diğerine her gün binlercesi uçar. İnanılır ki yelkovan sürüleri İstanbul'un eski yerleşiklerinin ruhlarını taşır. Evini yuvasını özleyen, bir yelkovan kuşu kılığında deniz üstü gezinir.

İlkbahar

Florebo quocumque ferar
(*Taşındığım her yerde çiçek açacağım*)

Hayatın olanca coşkusuyla açıldığı mevsim ilkbahar. Yuvaların, tomurcukların, yeşermenin, çağlamanın zamanı. Rüzgârların taşıdığı çiçek tozlarıyla ve yaprak çıkaranlarla doğumun vakti. Toprağın kımıldandığı uyanış mevsimi. Sine sine, gırcı gırcı yağan yağmurlar gerek şimdi, tıpsiyen yağmurlar, bulutların da baharla gevşeyip bir başına dolaşmaya çıktığı güneşli hafif sağanaklar, tilkilerin düğününe¹ davet sayılan başına buyruk ışıklı çisentiler. İlkbahardaki her şey gibi bunlar da bir bakımlık geçişler, bu mevsim sanki her oluş bir an için, bir tür saçılma, serpilme hali. Çünkü birikmez bir huyu var ilkbaharın. Bitkilerin, hayvanların, suların, buzların hareketi ve canlılık hali ilkbaharı ölümün de en çok hatırlandığı mevsime dönüştürüyor, *ölümün de bir başka dikim olduğunu gösterircesine.*²

Soğanlı bitkiler toprağı yarıp bir bir çiçeklenirken yerden kalkanların ve dönenlerin varlığı duyulur, sular aldığını şimdilerde geri getirecektir. Yangın görmüş ormanlar dahi ertesi baharda deniz gibi köpürür. Yeryüzünün buharından beslenen ölümsüzlük mantarı kadar olmasa da küllerin içinden bir baharlık, emsalsiz mantarlar uyanır. Mantarı görmek onu aramamakla mümkündür, bunu bilenler mantar toplamaya değil bakmaya çıkarlar ve ancak yürürken bir bütünü içinde parlayıveren o mantara rastlanır. Gitsen göremezsin derler, bir bilenle gezin-

- 1 Güneşle birlikte yağın yağmurlara halk arasında *çakal yağmuru* ya da *tilki düğünü* denir.
- 2 "... senden önce ölürsem eğer, dedin bana" Marmud Derviş, aktaran: Yves Berger, John Berger, Uçuşan Etekler, Bir Ağıt, çev. Beril Eyüboğlu, Metis Yayınları, 2014, s. 14.